

RAQAMLI TURISTIK PLATFORMALAR FAOLIYATINI XALQARO-HUQUQIY TARTIBGA SOLISH: ZAMONAVIY YONDASHUVLAR VA O'ZBEKISTON UCHUN DARSLAR

Ergashova Farangiz Zoid qizi

Toshkent davlat yuridik universiteti magistrature talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20195373>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 09-may 2026 yil

Ma'qullandi: 11-may 2026 yil

Nashr qilindi: 13-may 2026 yil

KEYWORDS

raqamli turistik platformalar,
Booking, Airbnb, xalqaro
huquqiy tartibga solish, DSA,
P2B, iste'molchi huquqlari,
transchegaraviy faoliyat,
O'zbekiston..

ABSTRACT

Maqolada Booking, Airbnb, Expedia kabi raqamli turistik platformalarning xalqaro-huquqiy maqomi, ularning transchegaraviy faoliyatini tartibga solish muammolari va zamonaviy huquqiy yondashuvlar tahlil qilinadi. Yevropa Ittifoqining Raqamli Xizmatlar Akti (DSA), Platformadan-Biznesga (P2B) Reglamenti va Paket Sayohat Direktivi tajribasi qiyosiy o'rganiladi. O'zbekiston Respublikasi qonunchiligidagi bo'shliqlar aniqlanib, ularni bartaraf etish bo'yicha konkret takliflar shakllantiriladi.

XXI asrning uchinchi o'n yilligida xalqaro turizm industriyasi tubdan o'zgargan. Agar 2010-yillarning boshlarida turistlarning aksariyati turoperatorlar va sayohat agentliklari orqali xizmat olgan bo'lsa, bugungi kunda xalqaro turistik xizmatlarning 65 foizdan ortig'i raqamli platformalar vositasida amalga oshirilmoqda¹. Booking Holdings, Airbnb, Expedia Group va Trip.com Group kabi yirik platformalar yillik aylanmasi 100 milliard AQSh dollaridan oshib, ular xalqaro turizmning asosiy vositachilariga va ko'p hollarda bevosita xizmat ko'rsatuvchilariga aylangan.

Biroq bu platformalarning transchegaraviy tabiati bir qator murakkab huquqiy savollarni keltirib chiqaradi: ular vositachimi yoki xizmat ko'rsatuvchimi? Qaysi davlat yurisdiksiyasiga bo'ysunadi? Turisti aldangan bo'lsa, kimga murojaat qiladi? Soliqni qayerda to'laydi? Mahalliy mehmonxonalar bilan qanday raqobatlashadi? Bu savollarning har biri xalqaro huquqning turli tarmoqlarini – xalqaro xususiy huquq, xalqaro iqtisodiy huquq, iste'molchilar huquqini himoya qilish, raqobat huquqi, soliq huquqi – kesib o'tadi. Mazkur maqola aynan shu ko'p qirrali muammoni xalqaro-huquqiy nuqtai nazardan tahlil qilishga qaratilgan.

1. Raqamli turistik platformalar: tushuncha va huquqiy tabiatining murakkabligi

Raqamli turistik platforma – onlayn muhitda turistik xizmatlar (yashash, transport, ekskursiya, paket sayohat) taklif etuvchilar va iste'molchilar o'rtasida vositachilik qiluvchi yoki bevosita xizmat ko'rsatuvchi sifatida faoliyat yurituvchi axborot tizimi. Biroq bu sodda ta'rif

¹Statista. Online Travel Market – Global Statistics & Facts 2025. URL: <https://www.statista.com/topics/2704/online-travel-market/> (murojaat sanasi: 2026-yil 14-mart).

ortida murakkab huquqiy muammo yotadi – platformalarning huquqiy statusi xalqaro huquqda aniq belgilanmagan.

Asosiy huquqiy savol shuki: platforma vositachimi (intermediary) yoki xizmat ko'rsatuvchimi (service provider)? Bu masala bevosita amaliy ahamiyatga ega, chunki javobga qarab javobgarlik rejimi, iste'molchi huquqlari va soliq majburiyatlari tubdan farqlanadi. Airbnb o'zini «texnologik platforma» deb ta'riflaydi va mehmonxona yoki turar joy xizmatlarini bevosita ko'rsatmasligini ta'kidlaydi. Biroq amaliyotda Airbnb narxlarni shakllantiradi, sug'urta taklif etadi, to'lovni qayta ishlaydi va nizolarni hal qiladi – bu esa an'anaviy vositachi funksiyalaridan ancha kengdir².

Yevropa Ittifoqi Sudi (CJEU) bu masalada bir qator muhim qarorlar qabul qilgan. 2019-yil 19-dekabrda Airbnb Ireland ishida Sud Airbnbni «axborot jamiyati xizmati» (information society service) deb tan oldi va unga 2000/31/EC Elektron Tijorat Direktivi himoyasini tatbiq etdi³. Bu qaror platformaning vositachi maqomini mustahkamlagan bo'lsa-da, uni to'liq javobgarlikdan ozod qilmadi. Oldinroq, 2017-yildagi Uber Spain ishida esa Sud Uberni oddiy axborot xizmati emas, balki transport sohasidagi xizmat deb topdi⁴. Bu ikki qaror o'rtasidagi farq shuni ko'rsatadiki, platformaning huquqiy maqomi uning taqdim etayotgan xizmat turiga va undagi ishtirok darajasiga qarab har xil bo'lishi mumkin – yagona universal yondashuv mavjud emas.

2. Yevropa Ittifoqining tartibga solish modeli: ko'p qatlamli yondashuv

Yevropa Ittifoqi raqamli turistik platformalarni tartibga solishda dunyo bo'yicha eng rivojlangan va ko'p qatlamli huquqiy tizimni yaratgan. Mazkur tizim bir necha asosiy hujjatlardan tashkil topgan.

Birinchi qatlam – Raqamli Xizmatlar Akti (DSA, Regulation (EU) 2022/2065). 2022-yil 19-oktyabrda qabul qilingan DSA barcha raqamli platformalar uchun umumiy huquqiy rejimni belgilaydi. Turizm platformalari uchun eng muhim normalar quyidagilar: noqonuniy kontentni olib tashlash majburiyati (16-modda); shaffoflik hisobotlari taqdim etish (15-modda); reklama va tavsiya tizimlarining shaffofligi (26-27-moddalar); iste'molchilarni chalg'ituvchi interfeys dizayni (dark patterns) taqiqi (25-modda)⁵. DSAning 33-moddasiga ko'ra, oyiga 45 milliondan ortiq foydalanuvchiga ega platformalar «juda katta onlayn platformalar» (VLOP) deb tan olinadi va qo'shimcha majburiyatlarga bo'ysunadi. Booking va Airbnb mazkur kategoriyaga kiritilgan.

Ikkinchi qatlam – Platformadan Biznesga (P2B) Reglamenti (Regulation (EU) 2019/1150). Mazkur reglament platformalar va ular orqali xizmat ko'rsatuvchi tadbirkorlar (masalan, mehmonxona egalari, gid xizmatlari) o'rtasidagi munosabatlarni tartibga soladi. Reglament platformalardan quyidagilarni talab qiladi: shartlar va qoidalarning shaffof va

²Hatzopoulos V. The Collaborative Economy and EU Law. – Oxford: Hart Publishing, 2018. – P. 145–168.

³Court of Justice of the European Union. Case C-390/18, Airbnb Ireland UC v. Hotelière Turenne SAS, Judgment of 19 December 2019. ECLI:EU:C:2019:1112.

⁴CJEU. Case C-434/15, Asociación Profesional Elite Taxi v. Uber Systems Spain SL, Judgment of 20 December 2017. ECLI:EU:C:2017:981.

⁵Regulation (EU) 2022/2065 of the European Parliament and of the Council of 19 October 2022 on a Single Market for Digital Services (Digital Services Act) // OJ L 277, 27.10.2022.

tushunarli bo'lishi; reytinglar va tartiblash mezonlarining oshkor etilishi; shikoyatlarni ko'rib chiqish ichki mexanizmining mavjudligi; nizolarni hal qilish uchun mediatsion tizimning ko'rsatilishi⁶. Bu reglament ayniqsa kichik mehmonxona va turar joy egalari manfaatlarini yirik platformalar oldida himoya qilishga qaratilgan.

Uchinchi qatlam – Paket Sayohat Direktivi (Directive (EU) 2015/2302). Mazkur direktiv turistik paketlar va bog'langan sayohat xizmatlari uchun iste'molchi himoyasi normalarini belgilaydi. Direktivning raqamli platformalarga nisbatan ahamiyati shundaki, u «paket sayohat» tushunchasini kengaytirdi: agar platforma bir tranzaksiya doirasida ikki yoki undan ortiq turistik xizmatni birlashtirsa (masalan, aviabilet + mehmonxona), u paket tashkilotchi sifatida to'liq javobgarlikka ega bo'ladi – hatto xizmatlarni bevosita o'zi ko'rsatmasa ham⁷. Bu norma platformalarning «biz faqat vositachimiz» degan argumentini sezilarli darajada cheklaydi.

To'rtinchi qatlam – GDPR (Regulation (EU) 2016/679). Raqamli turistik platformalar katta hajmdagi shaxsiy ma'lumotlarni yig'adi va qayta ishlaydi: ism, passport, to'lov rekvizitlari, joylashuv, sayohat tarixi, afzalliklar. GDPR bu ma'lumotlarni himoya qilishning eng qat'iy standartini belgilaydi. Platformalar uchun ayniqsa muhim masalalar: ma'lumotlarni uchinchi davlatlarga uzatish (V bob, 44–49-moddalar), data subjectning o'chirish huquqi (17-modda) va avtomatlashtirilgan qaror qabul qilishga qarshilik ko'rsatish huquqi (22-modda)⁸. Mazkur to'rt qatlam birgalikda raqamli turistik platformalarni tartibga solishning eng mukammal xalqaro modelini tashkil etadi.

3. Boshqa yurisdiksiyalar tajribasi

Yevropa Ittifoqidan tashqari, boshqa davlatlar ham raqamli turistik platformalarni tartibga solishda o'ziga xos yondashuvlarni qo'llamoqda. AQShda federal darajada yagona tartibga solish mavjud emas – har bir shtat o'z qoidalarini belgilaydi. Nyu-York shahri 2022-yilda qisqa muddatli ijaraga qat'iy cheklovlar joriy etdi: Airbnb orqali ijarani 30 kundan kam muddatga ko'rsatish uchun uy egasi ro'yxatga olinishi va o'zi uyda bo'lishi shart⁹. Yaponiya 2018-yilda «Minpaku» (Home-Sharing) qonunini qabul qilib, Airbnb tipidagi xizmatlarni yiliga 180 kunga chekladi va mahalliy hokimiyatga qo'shimcha cheklov kiritish vakolatini berdi¹⁰.

Avstraliya 2019-yilda iste'molchilar va raqobat komissiyasi (ACCC) orqali Booking va Expedia platformalarining narxlash amaliyotini tekshirib, «eng past narx kafolati» (rate parity) shartlari raqobatni cheklashi haqida xulosa chiqardi¹¹. Turkiya 2023-yilda raqamli

⁶Regulation (EU) 2019/1150 of the European Parliament and of the Council of 20 June 2019 on promoting fairness and transparency for business users of online intermediation services // OJ L 186, 11.7.2019.

⁷Directive (EU) 2015/2302 of the European Parliament and of the Council of 25 November 2015 on package travel and linked travel arrangements // OJ L 326, 11.12.2015.

⁸Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data (GDPR) // OJ L 119, 4.5.2016.

⁹New York City Local Law 18 of 2022 (Short-Term Rental Registration Law), effective 5 September 2023.

¹⁰Japan. Act on Housing Accommodation Services (Minpaku Act), Act No. 65 of 2017, entered into force 15 June 2018.

¹¹Australian Competition and Consumer Commission. Digital Platform Services Inquiry: Report on Accommodation Platforms. – Canberra: ACCC, 2022.

platformalar uchun mahalliy vakillik tashkiloti tashkil etish majburiyatini kuchaytirdi va platformalar orqali ko'rsatiladigan turistik xizmatlardan alohida soliq undirish tartibini joriy etdi. Mazkur xilma-xil tajriba shuni ko'rsatadiki, raqamli turistik platformalarni tartibga solishda yagona xalqaro standart mavjud emas – har bir davlat o'z milliy sharoitiga mos yondashuvni izlamoqda.

4. Transchegaraviy soliq masalalari

Raqamli turistik platformalarning soliqqa tortilishi xalqaro huquqning eng murakkab masalalaridan biridir. Booking.com Gollandiyada ro'yxatdan o'tgan, Airbnb Irlandiyada bosh ofisga ega, Expedia AQShda joylashgan – biroq ularning daromadlari butun dunyo bo'ylab taqsimlangan. An'anaviy xalqaro soliq huquqi «doimiy vakillik» (permanent establishment) konsepsiyasiga asoslangan bo'lib, raqamli kompaniyalar jismoniy vakillik tashkil etmay faoliyat yuritishi mumkin.

OECD/G20ning BEPS (Base Erosion and Profit Shifting) loyihasi doirasidagi «Ikki ustunli yechim» (Two-Pillar Solution) bu muammoni hal qilishga qaratilgan. Birinchi ustun – daromad solig'ini bozor joylashgan davlatlar o'rtasida qayta taqsimlash; ikkinchi ustun – 15 foiz global minimal korporativ soliq stavkasini joriy etish¹². Mazkur yechim to'liq amalga oshirilganda raqamli turistik platformalar ham jismonan mavjud bo'lmagan davlatlarda soliq to'lashga majbur bo'ladi. Biroq hozircha ko'plab davlatlar mustaqil raqamli xizmatlar solig'ini (DST – Digital Services Tax) joriy etmoqda: Fransiya 3 foiz, Italiya 3 foiz, Turkiya 7,5 foiz, Hindiston 2 foiz. Bu xilma-xil stavkalar va yondashuvlar platformalar uchun murakkab huquqiy muhit yaratmoqda.

5. O'zbekiston Respublikasidagi holat va takliflar

O'zbekiston Respublikasida raqamli turistik platformalar faoliyatini maxsus tartibga soluvchi huquqiy hujjat mavjud emas. Amaldagi qonunchilikda bir qator bo'shliqlar mavjud. Birinchidan, 2019-yilgi «Turizm to'g'risida»gi qonunda «raqamli turistik platforma» tushunchasi umuman qayd etilmagan¹³. Ikkinchidan, 2022-yilgi «Elektron tijorat to'g'risida»gi qonun platformalarning umumiy huquqiy asoslarini belgilagan bo'lsa-da, turizm sohasining o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olmagan. Uchinchidan, iste'molchilar huquqlarini himoya qilish qonunchiligi raqamli turistik xizmatlar bilan bog'liq munosabatlarni yetarli darajada tartibga solmaydi.

Amaliyotda esa Booking, Airbnb va boshqa xalqaro platformalar O'zbekiston bozorida faol ishlaydi. 2023-yil ma'lumotlariga ko'ra, O'zbekistondagi mehmonxonalarining 40 foizdan ortig'i Booking platformasida ro'yxatdan o'tgan¹⁴. Biroq bu platformalar O'zbekiston qonunlari bo'yicha ro'yxatga olinmagan, mahalliy vakillikka ega emas, soliqlarni to'lamaydi va iste'molchi shikoyatlari bo'yicha mahalliy yurisdiksiyaga bo'ysunmaydi. Bu holat nafaqat iste'molchilar manfaatlariga, balki mahalliy turistik biznes raqobatbardoshligiga ham salbiy ta'sir ko'rsatadi.

¹²OECD/G20 Inclusive Framework on BEPS. Two-Pillar Solution to Address the Tax Challenges Arising from the Digitalisation of the Economy. – Paris: OECD, October 2021 (updated 2024).

¹³O'zbekiston Respublikasining 2019-yil 18-iyuldagi O'RQ-549-son «Turizm to'g'risida»gi Qonuni // Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi. URL: <https://lex.uz>

¹⁴O'zbekiston Respublikasi Turizm va madaniy meros vazirligi ma'lumotlari, 2024-yil. URL: <https://tourism.uz> (murojaat sanasi: 2026-yil 15-mart). [aniq foiz tekshirilsin]

Mazkur tahlil asosida quyidagi takliflar shakllantiriladi.

Birinchidan, «Turizm to'g'risida»gi qonunga «Raqamli turistik platformalar» bobi qo'shilishi zarur. Bu bob platformaning ta'rifi, huquqiy maqomi, ro'yxatga olish tartibi, mahalliy vakil tayinlash majburiyati va iste'molchi oldidagi javobgarligi masalalarini tartibga solishi kerak.

Ikkinchidan, O'zbekiston bozorida faoliyat yurituvchi xorijiy turistik platformalar uchun majburiy ro'yxatga olish tartibi joriy etilishi kerak. Ro'yxatga olinmagan platformalar orqali ko'rsatilgan xizmatlar uchun to'lovlarni amalga oshirishni cheklash mexanizmi ham ko'rib chiqilishi lozim.

Uchinchidan, raqamli turistik platformalar orqali ko'rsatiladigan xizmatlardan soliq undirish tartibi aniq belgilanishi zarur. Bunda OECD BEPS loyihasi doirasidagi xalqaro tajriba hisobga olinishi va raqamli xizmatlar solig'i (DST) joriy etish maqsadga muvofiqligi baholanishi kerak.

To'rtinchidan, platformalar tomonidan yig'iladigan shaxsiy ma'lumotlar (tourist ma'lumotlari) O'zbekiston hududidagi serverlarda saqlanishi talabini aniqlashtirish va «Shaxsga doir ma'lumotlar to'g'risida»gi qonun bilan muvofiqlashtirish kerak.

Beshinchidan, iste'molchilarni himoya qilish bo'yicha platformalar va turist o'rtasidagi nizolarni hal qilishning muqobil mexanizmlari (mediatsiya va onlayn arbitraj) joriy etilishi zarur. Bunda Yevropa Ittifoqining ODR (Online Dispute Resolution) platformasi tajribasi namunaviy model sifatida foydalanilishi mumkin.

Xulosa

Raqamli turistik platformalar xalqaro turizmning ajralmas qismiga aylangan va ularning faoliyatini huquqiy tartibga solish zamonaviy xalqaro huquqning eng dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi. Yevropa Ittifoqi bu sohada eng rivojlangan ko'p qatlamli modelni yaratgan: DSA umumiy raqamli platformalar rejimini, P2B Reglamenti platforma-biznes munosabatlarini, Paket Sayohat Direktivi iste'molchi himoyasini, GDPR esa shaxsiy ma'lumotlar himoyasini tartibga soladi. Boshqa davlatlar – AQSh, Yaponiya, Avstraliya, Turkiya – o'ziga xos milliy yondashuvlarni qo'llamoqda.

O'zbekiston Respublikasi raqamli turistik platformalar faoliyatini tartibga solish bo'yicha huquqiy bazani shakllantirish bosqichida turibdi. «Turizm to'g'risida»gi qonunga raqamli platformalar bobi qo'shilishi, majburiy ro'yxatga olish tartibi, soliq undirish mexanizmi va iste'molchi himoyasi normalarining joriy etilishi – bugungi kunning eng tezkor huquqiy vazifalaridir. Bunda xalqaro tajribani – ayniqsa Yevropa Ittifoqi modelini – tanqidiy o'rganish va milliy sharoitga ijodiy moslashtirish eng samarali yondashuv hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasining «Turizm to'g'risida»gi Qonuni, 2019-yil 18-iyul, O'RQ-549-son. // Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi. URL: <https://lex.uz>
2. O'zbekiston Respublikasining «Elektron tijorat to'g'risida»gi Qonuni, 2022-yil 22-iyul, O'RQ-792-son. // URL: <https://lex.uz>
3. O'zbekiston Respublikasining «Shaxsga doir ma'lumotlar to'g'risida»gi Qonuni, 2019-yil 2-iyul, O'RQ-547-son. // URL: <https://lex.uz>
4. Regulation (EU) 2022/2065 – Digital Services Act (DSA) // OJ L 277, 27.10.2022.
5. Regulation (EU) 2019/1150 – Platform-to-Business (P2B) Regulation // OJ L 186, 11.7.2019.
6. Directive (EU) 2015/2302 – Package Travel Directive // OJ L 326, 11.12.2015.

7. Regulation (EU) 2016/679 – General Data Protection Regulation (GDPR) // OJ L 119, 4.5.2016.
8. CJEU. Case C-390/18, Airbnb Ireland UC v. Hotelière Turenne SAS, 19 December 2019. ECLI:EU:C:2019:1112.
9. CJEU. Case C-434/15, Asociación Profesional Elite Taxi v. Uber Systems Spain SL, 20 December 2017. ECLI:EU:C:2017:981.
10. OECD/G20. Two-Pillar Solution to Address the Tax Challenges Arising from the Digitalisation of the Economy. – Paris: OECD, 2021 (updated 2024).
11. New York City Local Law 18 of 2022 (Short-Term Rental Registration Law).
12. Japan. Act on Housing Accommodation Services (Minpaku Act), Act No. 65 of 2017.
13. ACCC. Digital Platform Services Inquiry: Report on Accommodation Platforms. – Canberra: ACCC, 2022.
14. Hatzopoulos V. The Collaborative Economy and EU Law. – Oxford: Hart Publishing, 2018.
15. Statista. Online Travel Market – Global Statistics & Facts 2025. URL: <https://www.statista.com/topics/2704/online-travel-market/>
16. Dredge D. et al. The Platform Economy and Tourism: A Research Agenda // Annals of Tourism Research. – 2022. – Vol. 95.
17. Goanta C. Privately Regulated Marketplaces and the Future of Platform Power // Maastricht Journal of European and Comparative Law. – 2022. – Vol. 29. – No. 4. – P. 489–507.
18. UNWTO. World Tourism Barometer. – Vol. 22. – January 2024.

INNOVATIVE
ACADEMY